OŞTIREA BIZANTINĂ ÎN CÎMPIA MUNTEANĂ LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL VI-LEA ŞI TOPONOMASTICA

DE

C. CIHODARU

Într-un studiu publicat cu cîţiva ani în urmă, subliniam contribuţia adusă de arheologii noştri în adunarea materialului documentar privind existenţa populaţiei băştinaşe romanizate sau neromanizate în regiunea carpato-dunăreană după anul 271 [1]. Cercetările în această direcţie au continuat şi s-au adăugat noi dovezi [2]. În studiul citat arătam cît de necesară este cercetarea sub acest raport a operelor unor scriitori bizantini şi, mai ales, studierea toponimiei pentru a se separa în cadrul ei fondul moştenit de la lumea băştinaşă de ceea ce este slav. Se vor putea, de asemenea, scoate pe această cale în evidenţă influenţele culturale reciproce şi se vor aduce unele precizări asupra oamenilor şi evenimentelor.

Ne vom opri deocamdată la unii scriitori bizantini care se ocupă de evenimentele din regiunea dunăreană de la sfîrşitul secolului al VI-lea. Vom lua în primul rînd în discuţie numele purtat de conducătorul de triburi slave Daurentios. În legătură cu această căpetenie,

---

[1] C. Cihodaru, *Date istorice şi toponimice privind existenţa populaţiei romanice în regiunile carpato-dunărene în sec. III—IX, e. n.* în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, (istorie), XV (1969), I, p. 1—19.

[2] v. Dan Gh. Teodoru, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei,* în „Studii şi cercetări de istorie veche", XIX (1968), 2, p. 227—277, (În cont. SCIV), Ghenuţă Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la sec. V—XI.* în „SCIV", XX (1969), 2, p. 288—313. Pentru sec. III—IV v. Gh. Diaconu, *Tîrgşor, Necropolă din sec. III—IV*, Buc., 1965, Geza Bakó, *Autochtoni şi migratori la Tîrgşor în sec. al IV-lea,* în „SCIV", XXII (1971), 1, p. 69—85. Pentru urmările luptelor dintre bizantini şi slavi sau avari la sfîrşitul sec. al VI-lea v. M. Sîmpetru, *Situaţia Imperiului romano-bizantin la Dunărea de Jos la sfîrşitul sec. al VI-lea şi începutul celui de al VII-lea,* în „SCIV", XXI (1971), 2, p. 217—245.

scriitorul bizantin Menandru Protector[3] ne dă următoarea informaţie: În primii ani de domnie ai împăratului Tiberiu al II-lea (578—582), sclavinii pustiiseră o mare parte din teritoriul Peninsulei Balcanice, iar imperiul, încurcat într-un lung război cu perşii, se găsea în imposibilitate de a stăvili atacurile lor. Din această cauză, el a cerut sprijinul chaganului avar Baian, care, fiind supărat pe sclavini pentru faptul că refuzau să-i devină tributari, a acceptat propunerile curţii bizantine.

Corăbiile romane au transportat cetele avare pe malul drept al Dunării şi după un marş de-a lungul fluviului spre răsărit, le-au trecut din nou în nord, probabil, în Cîmpia Munteană. Aici avarii au năvălit „pe neaşteptate în satele sclavinilor", au pustiit ogoarele şi au tîrît după ei sau au răpit tot ce au putut[4]. Chaganul spera să găsească aici multe bogăţii, deoarece ţinuturile romanilor fuseseră pustiite în mai multe rînduri de către sclavini, în timp ce „pămîntul lor nu fusese călcat niciodată de alte neamuri". Ultima parte a acestui pasaj trebuie să fie subliniată, întrucît ne arată cît de precară era viaţa romanicilor din sudul Dunării şi în acelaşi timp şi gradul de stabilitate politică realizată la nord de fluviu de căpeteniile barbare.

Din textul de mai sus reţinem, în primul rînd, numele de Daurentios, purtat de căpetenia sclavinilor. Evident, numele acesta a fost rău transmis în textul lui Menandru Protector şi se impune să fie restabilit în forma sa originară. El este menţionat de mai multe ori sub forma aceasta şi o singură dată ca Dauritas. Evident că o linie lăsată de o literă de pe pagina următoare sau precedentă a putut transforma uşor pe λ (l) în Δ (d)[5] şi de aici un nume ca Λαυρέντιος (Laurenţiu) să fi fost corectat pretutindeni de un copist neavizat.

Chiar dacă nu s-ar fi produs nici o alterare în transmiterea acestui nume, n-am putea susţine că, chiar sub forma menţionată — Daurentios — el este obişnuit în onomastica slavă. Sub forma de Laurentius s-a transmis din antichitate atît la romanici, cît şi la slavi mai tîrziu. (Lavrentie). Evident sîntem aici în prezenţa unui nume de origine latină sau împrumutat de la romanici, căci nume de această formă există numai la aceştia. E vorba de nume derivate de la o formă particulară a unui verb oarecare, nume, ca de exemplu, Auxentius[6], Maxentius[7], Gaudentius[8], Florenţius[9] sau chiar Constantius. O astfel de constatare

[3] Scriitor bizantin din a doua jumătate a secolului al VI-lea. Pe la începutul domniei lui Mauriciu (582) a scris *Istoria*, în care descrie evenimentele dintre anii 558—582. Continuă astfel pe Procopius din Caesarea şi pe Ogathias.

[4] *Izvoarele istoriei românilor*, II, Bucureşti, 1970, p. 518—519.

[5] O corupere în sens invers a suferit termenul δεβα (în text λεβα) „oraş la traci" în *Lexiconul* lui Hesyehius din Alexandria, *Ibidem* p. 388—389.

[6] Auxentius din Dorostolon pe la 380, *Ibidem*, p. 111.

[7] Maxentius, comandant roman, ucis în timpul răscoalei lui Vitalian din anul 514, *Ibidem*, p. 357.

[8] Gaudentius din Dorostolon, tatăl lui Aetius, *Ibidem*, p. 427.

[9] Florentius, consul în anul 315—325, *Ibidem*, p. 365, 503, 599. Florentius, martor creştin din Sirmium, *Ibidem*, p. 709.

nu vine să anuleze calitatea de sclavin atribuită de Menandru acestei căpetenii, ci să constituie o nouă dovadă despre influenţa populaţiei romanice şi a creştinismului asupra neamurilor masate la graniţele imperiului.

Desigur Laurenţius nu este singurul nume împrumutat de barbari de la romanici sub influenţa creştinismului. Se pot lua în discuţie multe altele, dar noi ne vom opri mai ales asupra numelui Dulcilla, purtat de fiica unui rege got. După ce împreună cu mama ei Gaatha a adunat moaştele unor creştini martirizaţi de goţii păgîni în timpul împăraţilor Valens şi Valentinian, ea a trecut cu mama ei pe teritoriul Imperiului Roman unde a ajuns pînă la Cyzic [10]. Unele nume din lista celor ucişi, precum şi afirmaţia autorului listei, ne arată că într-adevăr avem de a face cu goţi, însă numele de Dulcilla este latin şi a fost împrumutat de la populaţia romanică sub influenţa creştinismului. În lista menţionată apar, pe lîngă nume general creştine, ca Anna sau cel, evident tracic, de Anemais, şi altele ca Arphilas, Silas, Suerilas, care trebuie să fie examinate cu mai multă atenţie. Trebuie să recunoaştem aici că onomastice prezentînd sufixul secundar *—l—* se întîlnesc la mai multe popoare europene din vechime, ca, de pildă, germani, lituanieni, traci, greci, iliri şi romani. E de observat însă că la germani sufixul în cauză apare sub forma de *—el—* ca în Wrangel, Mendel etc. La goţi el a luat însă forma de *—ila* ca, de pildă, în Totila [11], Wulfila [12], Traustila [13], Godila [14] etc. ca şi la numele purtate de traci. E de ajuns să amintim aici numele Scorilo, purtat de un rege dac sau gravat pe un vas descoperit la Grădiştea Muncelului [15].

Întrucît onomastice de tipul acesta se întîlnesc şi la huni, ca de exemplu, Roilas sau Rugila [16] şi chiar Atila, putem trage concluzia că numiri de felul acesta s-au modelat aici în spaţiul culturii materiale Sîntana de Mureş-Cerneahov sub influenţa elementului etnic autohton. Numele de Atila suna, probabil, Etzîl, şi sub forma apropiată, de Etzel, a circulat la germani [17]. Aspectul pe care-l ia însă acest nume în izvoarele romano-bizantine se datoreşte populaţiei băştinaşe care l-a răspîndit într-o formă obişnuită ei. Pe lîngă influenţa culturală exercitată

---

[10] *Ibidem*, p. 726—727.

[11] Rege got în timpul războaielor gotho-bizantine din Italia.

[12] Episcop. Traducătorul bibliei în limba gotă.

[13] Tatăl conducătorului de oşti bizantin de origine gepidă, Mundus.

[14] Comandant roman de origine gotă, *Izv. ist. românilor*, II. p. 503—601.

[15] C. Daicovici, O. Florea şi colab. *Rapoartele asupra săpăturilor arheologice de la Grădiştea Muncelului* în SCIV şi Materiale pe anii 1950 şi urm. Pentru Scorilo, rege dac, la istoricul roman Frontinus sau la Iordanes, v. *Istoria României*, 1960, p. 294—295.

[16] *Izvoarele istoriei românilor*, II, p. 236—237.

[17] Că forma aceasta este mai apropiată de cea originară o dovedeşte numele de Ezelech purtat de unul din nepoţii lui Arpad, căpetenia triburilor maghiare de la sfîrşitul sec. al IX-lea v. Constantin Porfirogenetul, *De administrando imperio*, ed. Bonn, 1840, p. 175.

de populația băștinașă din regiunea carpato-dunăreană asupra neamurilor în trecere ne mai interesează aici și prezența numirilor topice cu sufixul *-ila* în aceste părți, ca Brăila, Surdila, Burila și altele de aceeași formă. O dată cu aceasta trebuie să ne punem, de asemenea, problema cine sînt acei care ni le-au transmis.

Am citat, nu întîmplător, numele dac Scorilo, pentru a face legătura cu toponimicile terminate în *-ila* din vremea noastră, ci pentru faptul că un nume exact de aceeași formă ca și cel de pe vasul de la Grădiștea Muncelului există în toponimia noastră actuală. E vorba de numele satului *Scorila,* din com. Vlădaia, jud. Mehedinți [18]. Numele acesta ne amintește de altul, *Burila* de prin aceleași părți și de tribul burilor din vremea războaielor daco-romane [19]. Ele s-au putut păstra ca hidronimice și de la hidronimice au trecut la nume de așezări sau s-a transmis prin intermediul unor onomastice. Toate acestea ne duc la concluzia că numirile de locuri terminate în *-ila,* ca Scorila, Brăila, Surdila, Burila sînt o moștenire din fondul toponomastic indigen. Întrucît în sufixul menționat *-l-* intervocalic nu s-a transformat în *-r-* ca, de pildă, în *solem* „soare“, *salem* „sare“ etc., trebuie să admitem că astfel de grupe băștinașe s-au românizat destul de tîrziu în perioada de asimilare a slavilor.

Date în legătură cu prezența populației băștinașe în regiunile din nordul Dunării s-ar putea scoate și din o cercetare mai minuțioasă a unor pasaje din opera scriitorilor bizantini Teofilaet din Simocatta și Teofane.

Primul și-a scris opera în prima jumătate a secolului al VII-lea și se ocupă în ea de evenimentele din istoria bizantină dintre anii 582 și 602, iar cel de-al doilea a scris cu două secole mai tîrziu și tratează o perioadă cu mult mai întinsă, dar în cazurile care ne preocupă reproduce într-o largă măsură și rezumează pe primul.

De la ei aflăm că împăratul Mauriciu se hotărîse să pună capăt prădăciunilor săvîrșite de cetele sclavinilor în Peninsula Balcanică. Comandant al puțin numeroaselor oști pe care le mai avea imperiul în această parte a fost numit Priscus, un om deosebit de capabil și energic.

În primăvara anului 585, el a venit la Odessos (Varna), unde iernaseră oștile bizantine și le-a îndreptat spre Dunăre, cu planul de a da o aspră lecție triburilor sclavine din Cîmpia Munteană.

Pregătirile pentru trecere le-a făcut, după Teofilact, la Dorostolon (Silistra), unde a stat 12 zile. La capătul acestui interval, după construirea navelor necesare, a trecut pe neașteptate în cursul nopții la nord de fluviu, în regiunea unde s-a format mai tîrziu orașul Călărași

[18] *Marele dicționar geografic al României,* București, 1890, vol. 5, p. 358, vol. 3 și *Județele României socialiste*, București, 1969, p. 365.

[19] O așezare Buridava pe malul drept al Oltului, mai jos de Rîmnicul Vîlcea.

şi a surprins acolo pe sclavini nepregătiţi. Conducătorul lor, Ardagast abia a putut scăpa în mlaştinile Dunării, după o urmărire plină de peripeţii. În luptă, un mare număr de sclavini au fost măcelăriţi. După distrugerea recoltelor, o pradă bogată şi un mare număr de prizonieri au fost îndreptaţi spre Constantinopol [20].

În ziua următoare, după ce Priscus s-a convins că sclavinii părăsiseră regiunea, a poruncit tribunului Alexandru să treacă, cu trupele de sub comanda sa, peste rîul Ilivachia. În urmărirea sclavinilor, oştirea bizantină s-a îndreptat, probabil, pe cursul acestui rîu spre vărsare şi s-a împotmolit în nişte mlaştini de unde cu greu a scos-o comandantul amintit.

În timpul cînd efectua asemenea operaţii, s-a prezentat înaintea sa un gepid creştin care l-a informat că cetele altei căpetenii barbare, Musokios se găseau numai la o distanţă de 30 de parasange şi puteau fi cu uşurinţă surprinse.

Gepidul a fost dus în faţa lui Priscus, care după ce l-a cercetat cu amănuntul, a pus din nou oştirea bizantină în mişcare şi s-a îndreptat spre locul indicat. Cu ajutorul unor luntre monoxile, a trecut peste rîul pe care locuitorii îl numesc Paspirios şi aici a surprins pe neaşteptate pe „barbari". Conducătorul lor Musokios, care se afla în stare de beţie, căci în ziua precedentă dăduse un praznic, în amintirea fratelui său mort, a fost ucis.

După victorie, bizantinii s-au dedat fără grijă la petreceri, şi, surprinşi de barbari ar fi pierit, dacă nu ar fi intervenit pedestrimea comandată de Genzon. Drept pedeapsă pentru neglijenţă, comandantul străjilor a fost tras în ţeapă, iar unii dintre oştenii aflaţi sub comanda lui au fost biciuiţi cu cruzime [21].

Datele acestea prezentate de Teofilaet din Simocatta şi reproduse mai tîrziu rezumativ de Teofane, comportă o disecare mai amănunţită. În primul rînd trebuie să se stabilească mai precis locul unde s-au petrecut evenimentele arătate şi credem că lucrul acesta se poate realiza.

Punctul de pornire în urmărirea itinerariului parcurs în Cîmpia Munteană de oştile bizantine îl dă oraşul Dorostolon (Silistra) unde a avut loc trecerea lor în nordul Dunării. Aici după înfrîngerea lui Ardagast, ele s-au îndreptat spre nord prin Bărăgan şi au trecut peste rîul Ilivachia, care, fără nici o îndoială, este Ialomiţa [22]. Am arătat că în continuare ele au urmat cursul acestui rîu spre vărsare, căci într-acolo trebuie căutate mlaştinile în care s-a împotmolit oştirea bizantină. Aici

---

[20] Pînă aici ne-a servit textul reprodus şi tradus în *Izv. ist. rom.*, II, p. 451—453. E regretabil că pasajul privind această campanie nu a fost reprodus în întregime.

[21] *Theophilacti Simocattae Historiarum libri acto,* Bonn, 1834, p. 257—260. Theophanis, *Cronographia,* I, Bonn 1839, p. 418—419.

[22] N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. II, Bucureşti, p. 254, propune o identificare cu Ilfovul.

este lacul Coşcovata, care comunicînd cu Dunărea, transformă, cînd apele acestui fluviu cresc primăvara, cîmpia înconjurătoare, pînă departe, într-o mlaştină [23].

Nu prea departe de aici se ascundeau cetele lui Musokios. Pentru a ajunge la el, bizantinii au trebuit să treacă din nou o apă, pentru care traducătorii de la Bonn, întrebuinţează, pentru a-l reda în limba latină, termenul „fluviu". Se folosesc din nou monoxilele. „Fluviul" poartă numele de Paspirios. Nu este Calmăţuiul şi cu atît mai puţin Buzeul. Credem că nu este greşit să se identifice acest fluviu, cu apele lacului Mozoc, situat puţin mai la nord de gura Ialomiţei, lîngă satul Giurgeni [24]. Mozoc ar fi deci lacul regelui barbar Musokios de pe la 585. Pe lîngă acestea se mai poate observa că cetele barbare din nordul Dunării se masau la vadurile de trecere peste fluviu, vaduri cum sînt cele de la Giurgeni şi Silistra.

Numele, purtat de Musokios [25], nu este un nume slav, ci nume geto-dac. El ne aminteşte numele lui Rundakios (Rundacius) din inscripţia descoperită în castrul de la Bărboşi. Convingerea aceasta creşte dacă îl comparăm şi cu numele cîmpiei Muzakia din Albania [26]. Numele de Ilivachia şi Paspirios sînt, de asemenea, băştinaşe. Numai în mediul trac găsim numiri cu terminaţii asemănătoare ca, de pildă, Versinikia, Calinikia, Muzakia, Kapadokia etc. Mai tîrziu, sufixul *-akia* a fost înlocuit cu sufixul slav *-iţa* şi prin transformarea lui *-v- în -m* — ca în *Stevnic* →*Stemnic* sau *Stavnic* →*Stamnic*, s-a ajuns la forma actuală Ialomiţa.

Ogoarele pe care le pustiiseră bizantinii sînt ale acestor băştinaşi, iar pomii distruşi cu aceeaşi ocazie sînt tot ai acestora. Din viile lor provenea vinul care ameţise atît de tare pe Musokios.

Cîţiva ani mai tîrziu, după un marş de-a lungul Dunării şi după unele ciocniri cu bulgarii aşezaţi de avari pe la vărsarea Tisei în Dunăre, oştile bizantine conduse de Petru, fratele vitreg al împăratului, au reluat operaţiile militare din Cîmpia Munteană. Locurile sînt aceleaşi şi lipsa de apă de care suferă oştirea bizantină indică Bărăganul. De aici, ni se întăreşte convingerea că identificarea Ilivachiei, menţionată şi de această dată, cu Ialomiţa, este justă [27].

Amestecaţi cu sclavinii şi băştinaşii, se mai aflau aici şi un mare număr de romanici transferaţi în urma pustiirilor săvîrşite de huni,

[23] *Marele dicţionar geografic al României,* vol. II, p. 684, col. 3.

[24] *Marele dicţionar geografic al României,* III, p. 410.

[25] *Ibidem,* sate cu numele de Mozăceni mai spre apus, unul în judeţul Argeş, pe apa Dîmbovnicului şi altul, mai la sud, pe Vedea.

[26] Apropierea o face şi N. Iorga, *op. cit.* p. 252.

[27] Pentru aceste expediţii v. şi N. Iorga, *La „Romania" Danubienne et les barbares an VI-siècle,* în „Revue belge de philologie et d'histoire", t. VI (1924), p. 35—50 şi *Les plus anciens états raumains sur la rive gauche du Danube,* în „Revue des études slaves", t. V, p. 3—4.

avari şi de slavi în sudul Dunării pe teritoriul muntean. Mulţi au ajuns la înţelegeri cu barbarii şi au trecut la ei de bună voie. E cazul celor care au dat numele oraşului Olteniţa. Acesta este un diminutiv de la numele oraşului Oltina (Altina) de pe celălalt mal al fluviului.

L'ARMÉE BYZANTINE DANS LA PLAINE VALAQUE A LA FIN DU VI-e SIÈCLE ET LA TOPONOMASTIQUE

Résumé

Les résultats obtenus par les archéologues roumains dans leurs recherches concernant la continuité de la population autochtone dans la région carpato-danubienne pendant la migration des peuples peuvent être confirmés par les traces qu'elle a laissées dans la toponymie. Dans la présente étude, l'auteur examine de ce point de vue la toponymie et l'onomastique enregistrées par les historiens byzantins Théophilacte de Simocatta et Théophane dans l'information qu'ils donnent sur l'expédition de l'armée byzantine dans les régions situées au nord du Danube pendant l'année 585.

Sous la commande de Priscus, elle a passé le Danube dans la Plaine Valaque à Silistra (Derostolon). Sur la rive opposée, elle anéantit les bandes des esclavins d'un chef Ardagaste. En continuant sa marche vers le nord, elle passa la rivière d'Ilivachia et puis, près du „fleuve" Paspirios, elle vainquit les tribus d'un roi appelé Musokios.

L'auteur identifie la rivière d'Ilivachia avec l'actuelle Ialomiţa et le fleuve Paspirios avec le lac de Mozok situé non loin de la bouche de celle-ci, près du village de Giurgeni où se trouvait un gué, utilisé par les barbares pour passer le Danube. La ressemblance entre les deux noms est visible.

Les noms d'Ilivachia, de Paspirios et de Musokios sont des noms thraces.

L'auteur montre aussi que les toponymes présentant le suffixe -ila rencontré également dans l'onomastique gothique et aussi dans celle des Thraces, sont hérités, sur le territoire de notre pays, de ces derniers. Un témoignage en ce sens nous fournit le nom du village de Scorila de l'Olténie, nom qui nous rappelle le nom du roi dace Scorilo. Il a été transmis par l'intermédaire d'un hydronyme.

Dans cette étude on rectifie aussi en Laurentios le nom du chef des esclavins Daurentios, mentionné avec les siens en cette Plaine Valaque, dans un passage de l'écrivain byzantin Ménandre. Même sans cette rectification, le nom de Daurentios n'est pas un nom habituel chez les Slaves. C'est un emprunt de la population romane chrétienne habitant les bords du Danube.